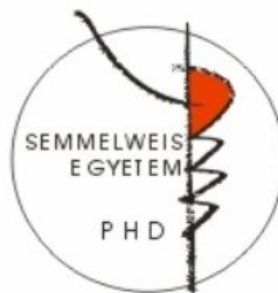

Roma egyetemisták beilleszkedési mintázatai kapcsolathálózati megközelítésben

Doktori tézisek

Lukács J. Ágnes

Semmelweis Egyetem
Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Pethesné Dávid Beáta, Ph.D., egyetemi tanár

Hivatalos bírálók: Dr. Fogarasi-Grenczer Andrea, Ph.D., főiskolai docens
Dr. Messing Vera, Ph.D., tudományos főmunkatárs

Szigorlati bizottság elnöke: Dr. Kovács József, az MTA doktora,
egyetemi tanár

Szigorlati bizottság tagjai: Dr. Földházi Erzsébet, Ph.D.,
egyetemi adjunktus
Dr. Hoyer Mária, Ph.D.,
főiskolai docens

Budapest
2018

Bevezetés

A Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézete 2012-ben kezdte meg a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat hallgatóinak utánkövetéses vizsgálatát az akkor működő öt szakkollégiumban. A hálózat intézményeinek célja a cigány fiatalok támogatása diplomájuk megszerzésében, amelyhez a lakhatáson kívül ösztöndíjjal és különböző kurzusokkal járulnak hozzá (KRSZH 2011). A kutatócsoport négy adatfelvételi hullámon keresztül vizsgálta a szakkollégisták értékrendjét, identitását, mentális egészségét és kapcsolathálózatát, ezek változásait. Az értekezés a felmérés kapcsolathálózati eredményeit mutatja be.

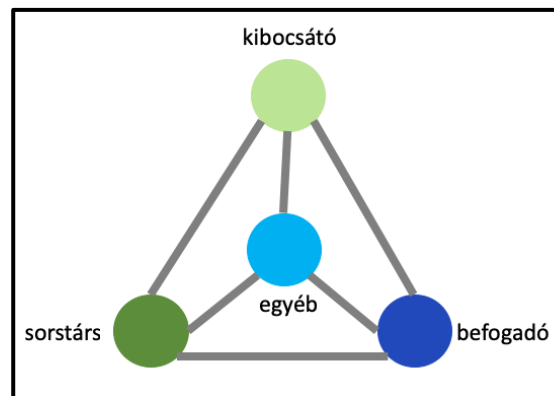
A roma egyetemisták esetében a kapcsolathálózati megközelítés számos izgalmas kérdést vet fel, hiszen a szakkollégisták kapcsolathálózata jelentősen átstrukturálódik az egyetemre való bekerüléssel. A legtöbb esetben a továbbtanuláshoz el kell költözniük otthonról, gyakran tapasztalnak gyengülő kötéseket családjukkal, és – ha volt –, roma közösségükkel. Másfelől, az egyetemi közegben új, nem roma kapcsolatokkal gazdagodnak, azonban időről időre szembesülnek kortársaik és oktatóik diszkriminatív hozzáállásával. Az egyetemen olyan új normáknak kell megfelelniük – amelyhez többségüknek szűk környezetükből nincsenek szerepmintáik –, és beilleszkedniük egy nem minden esetben befogadó milióbe. A „két csoport közé szorultság” dilemmája nem újkeletű, és nem csupán etnikai vonatkozású, mint inkább a strukturális mobilitás folyamatának része. (Dávid, Huszti és Lukács 2016, Dávid, Szabó és Lukács 2018, Lukács J. és Dávid 2018)

A roma szakkollégisták esetében az egyetemi beilleszkedés, az ún. „college transition” egyúttal strukturális mobilitás is, lévén, hogy a hallgatók kibocsátó közege jellemzően etnikailag homogén, alacsony iskolai végzettségű csoport, míg a befogadó közeg egyértelműen egy nem roma értelmiségi milió (Lukács J. és Dávid 2018). Ebben a folyamatban a társas kapcsolatoknak, és az általuk biztosított erőforrásoknak kulcsfontosságú szerep jut (Terenzini és mtsai 1994, Locks és mtsai 2008, Grommo 2014). A roma hallgatók egyetemre való beilleszkedésének modellezésében ezért az egocentrikus kapcsolathálózat-elemzést (Brandes és mtsai 2008, Molina 2015, McCarty 2002) összekapcsoltam a társadalmi tőke koncepciójával (Lin 2008, Stanton-Salazar és Dornbusch 1995), valamint az egyetemi beilleszkedés („sense of belonging”) megközelítéssel (Bollen és Hoyle 1990, Hurtado és Carter 1997, Strayhorn 2010). A három megközelítés mindegyike az egyén társadalmi beágyazottságával foglalkozik, de más-más aspektusból. A társadalmi tőke (social capital) koncepciója az egyén kapcsolatain keresztül elérhető erőforrásokra koncentrál (Lin 2008, Stanton-Salazar és Dornbusch 1995). A beilleszkedésérzet („sense of belonging”) fókuszában annak vizsgálata áll, hogyan észleli társas

kapcsolatait, és mely csoportokkal azonosul az egyén (Bollen és Hoyle 1990, Hurtado és Carter 1997, Strayhorn 2010). Az egocentrikus kapcsolathálózat-elemzés és a hozzá kapcsolódó elméletek azt vizsgálják, mennyire kiterjedt, milyen összetételű, és milyen struktúrájú az egyén kapcsolathálózata (Brandes és mtsai, 2008 Molina 2015, McCarty 2002). Ez utóbbi megközelítés adja egyben az elemzés módszertani hátterét, melynek segítségével a beilleszkedésérzet, valamint a társadalmi tőke operacionalizálhatóvá válik.

Brandes és szerzőtársai migránsok társadalmi beilleszkedéséhez dolgoztak ki egy kapcsolathálózati modellt, amely 4 fő csoportra osztja az egyén ismerőseit (Lásd 1. ábra).

- 1) „Origin”/kibocsátó –
származási országban élő ismerősök
- 2) „Fellow”/sorstárs –
azok a társak, akik ugyanabból az országból származnak, mint a vizsgált személy, és ugyancsak bevándorlók
- 3) „Host”/befogadó –
azok a kapcsolatok, akik abból az országból származnak és ott is élnek, ahová a vizsgált személy érkezett
- 4) „Transnationals”/egyéb –
minden más kapcsolat

1. ábra A társadalmi beilleszkedés kapcsolathálózati megközelítése Brandes és kollégái (2008) alapján
(Saját szerkesztés)

Alter jellemzői	Roma	Nem roma
Nem érettségizett	Kibocsátó	Egyéb
Érettségizett	Sorstárs	Befogadó

2. ábra Brandes és munkatársai (2008) modellje a roma egyetemisták strukturális mobilitására adaptálva
(Saját szerkesztés, Lukács J. és Dávid, 2018)

Ezt a kapcsolathálózati modellt adaptálva a szakkollégisták hálózataiban négy fő csoportot vizsgáltam, amelyeket az etnikum, illetve az iskolai végzettség dimenziók metszetében operacionalizáltam (Dávid, Szabó és Lukács J. 2018, Lukács J. és Dávid 2018) (Lásd 2. ábra).

Afelől, hogy mi tekinthető sikeres egyetemi beilleszkedésnek, nincs teljes konszenzus a kutatók között (Tierney 2000). A társadalmi tőke elmélete, valamint a beilleszkedésérzethez és az egocentrikus kapcsolathálózatokhoz fűződő kutatások többsége amellet érvel, hogy a valamely kisebbségi csoporthoz tartozó hallgatók számára az egyetemi beilleszkedés folyamatában a legideálisabb a heterofil, multikulturális kapcsolathálózat, a kiterjedt, nyitott, ún. „brokerage” hálózat (Hurtado és Carter 1997, Rendon és mtsai 2000, Nunez 2009, Zou 2009, Rios-Aguilar és Deil-Amen 2012, Grommo 2014). Ez a fajta hálózat egyszerre biztosítja a „bonding” és „bridging” kötések által elérhető erőforrásokat, azaz egyfajta emocionális stabilitást, valamint a mobilitáshoz, illetve az új közegbe való beilleszkedéshez szükséges strukturális erőforrásokat (Coleman 1988, Antrop-González, Vélez és Garrett 2003, Antonio 2004, Locks és mtsai 2008, Nunez 2009). Az egyetemi beilleszkedés „sikerességének” egyfajta indikátora a beilleszkedésérzet, amelyet az elemzésben a csoporttársakhoz, és egyetemi oktatókhoz fűződő kötések arányával ragadtam meg (Hoffman és mtsai 2003, Stanton-Salazar 2004). A sikeresség szintén fontos és valid indikátora a hallgatók szubjektív jólléte, amely a hátrányos helyzetű, valamely etnikumhoz tartozó hallgatók esetében kulcsfontosságú (Steele 1997, Pritchard, Wilson és Yamnitz 2007, Larose és Boivin 2010, Stebleton, Soria és Huesman 2014, Iacovino és James 2016). Az elemzés során éppen ezért a társadalmi tőke, a beilleszkedésérzet, valamint a szubjektív jóllét szempontjából értékeltem az egyes kapcsolathálózat típusokat.

Célkitűzés

A kapcsolathálózati elemzés fő fókusza az volt, milyen a cigány hallgatók társadalmi beágyazottsága az egyetemi beilleszkedés folyamatában, kikre támaszkodhatnak abban a szociális vákuumban, amelyet a kibocsátó és befogadó közeg közötti egyensúlyozás teremt. Az értekezés ezen belül vizsgálta, 1) milyen kapcsolathálózat típusok rajzolódnak ki a domináns csoportok és erőforrások szerint, 2) milyen jellemzőkkel (szociodemográfia, partner etnikuma és iskolai végzettsége, sikeres beilleszkedés) mutatnak összefüggést ezek a kapcsolathálózat típusok, valamint 3) hogyan változik a roma egyetemisták kapcsolathálózata a szakkollégiumban töltött évek alatt.

Módszerek

A kutatócsoport négy adatfelvételi hullámban, és több kutatási módszer alkalmazásával követte nyomon a roma szakkollégistákat. Az értékrenddel (European Value Survey 2008),

mentális egészséggel kapcsolatos kérdőívek (Rosenberg-féle Önértékelés Skála 1979, Sallay és mtsai 2014, Életcél kérdőív, Purpose of Life Scale, Crumbaugh és Maholick 1964, Konkoly-Thege és Martos 2006), és félig-strukturált életútinterjúk mellett az egyéni kapcsolathálózatokat kapcsolati naplóval (Husztai 2015, Dávid és mtsai 2016a, 2016b), valamint az EgoNet (McCarty 2007) programmal tártuk fel.

A kapcsolati naplót a szakkollégisták minden tanévben egy héten keresztül vezették, azaz a naplóban rögzítették az adott hét napjaira vonatkozóan interakcióikat: kivel, hol, milyen formában beszéltek. Külön rákérdeztünk a naplóban említett személyek szociodemográfiai jellemzőire, a kapcsolat jellemzőire (pl. mióta ismerik egymást, milyen gyakran beszélnek). Lehetőséget adtunk arra is, hogy a hallgatók kiegészítsék a névgenerátor által kapott listát, olyan személyekkel, akikkel a mért egy héten ugyan nem voltak interakcióban, de fontos szerepet játszanak az életükben. A mérőeszköz segítségével feltárhatóvá vált a kapcsolatháló mérete (hány alter alkotja a kapcsolathálózatot), összetétele (milyen szociodemográfiai jellemzőkkel bíró alterek szerepelnek a kapcsolathálózatban), valamint a kapcsolatok erőssége (mennyire áll közel a kérdezetthez az alter). A kapcsolathálózatok struktúráját az EgoNet programmal ragadtuk meg (McCarty 2002).

Eredmények

Az elemzésbe 124 roma származású szakkollégista került. Csekély többségük nő (53%), legtöbbjük az első adatfelvétel idején 19-24 éves volt. A roma szakkollégisták körében a műszaki-mérnöki-informatikai (19%), a társadalomtudományi-szociális (18%), valamint a pedagógus, bölcsész-tanári (18%) szakok a legnépszerűbbek, de számottevő arányban képviseltetik magukat a zenészek is (12%). A cigány egyetemisták 40%-a az első adatfelvétel idején elsőéves volt, 36%-uk másod-, 10%-a harmad-, 6%-a negyed-, 8%-a pedig ötödéves volt. A roma szakkollégisták többsége (62%-uk) 4-5 fős háztartásokból érkezett és 1-2 testvérrel bír (68%-uk). A cigány szakkollégisták 86%-a elsőgenerációs értelmiségi, azaz szülei nem rendelkeznek diplomával. A hallgatók 78%-ának mindkét szülője roma származású, 17% esetében csak az anya. A cigány szakkollégisták csaknem fele 5000 főnél alacsonyabb népességű településekről származik, csupán 14%-uk nőtt fel 100 000 főnél nagyobb településen.

A cigány egyetemisták átlagosan 26 személyt jegyeztek fel kapcsolati naplójukba, akikkel összesen átlagosan 65 beszélgetést folytattak a vizsgált héten. A hallgatók kapcsolathálózata nem, kor és iskolai végzettség szempontjából homofil. Ismeretségeiknek 45%-a csak néhány hónapos, vagy ennél rövidebb időre néz vissza, többségében a

szakkollégiumi és egyetemi közösséghez vezetnek. A roma hallgatók kapcsolathálózatát négy nagyobb csoport határozza meg, a családi, rokonsági kötések mellett a szakkollégiumi kapcsolatok, egyetemi csoporttársak és oktatók, valamint a közeli barátok jelennek meg dominánsan. A női hallgatók kiterjedtebb kapcsolathálózattal bírnak, és több interakciót is folytatnak a másik nemhez mérten.

A roma egyetemisták kapcsolathálózatában a befogadó (50%), valamint a sorstárs (36%) alterek jelennek meg legnagyobb arányban (Lásd 1. táblázat).

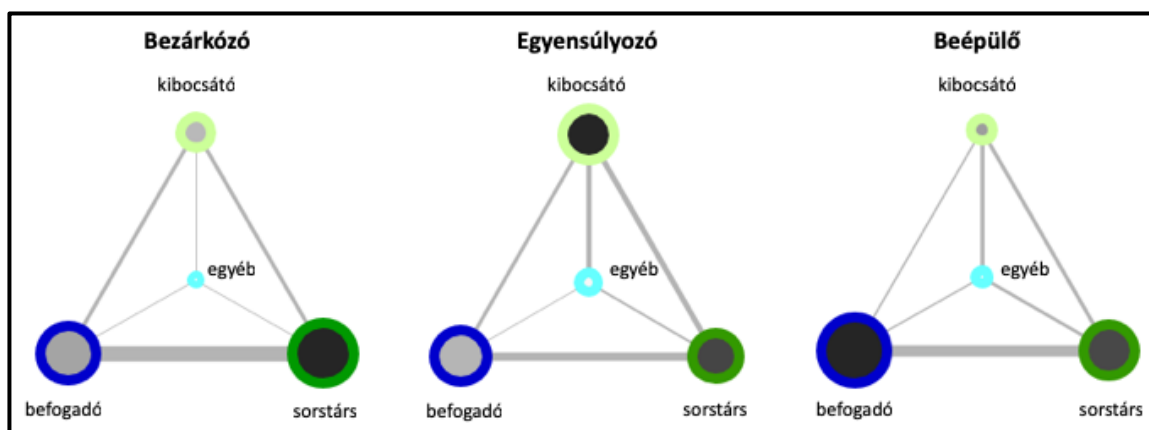
1. táblázat A kibocsátó, sorstárs, befogadó és egyéb típusú kapcsolatok aránya a roma hallgatók kapcsolathálózatában

	Alter	
	N	%
kibocsátó (roma származású, nem érettségizett)	255	11
sorstárs (roma származású érettségizett)	831	35,8
befogadó (nem roma származású érettségizett)	1163	50
egyéb (nem roma származású nem érettségizett)	75	3,2

Ezek a csoportok mind összetételükben, mind a kínált erőforrások, és elérhetőség tekintetében is szignifikánsan különböznek egymástól. Amíg a kibocsátó csoport elősorban „bonding” típusú erőforrásokhoz juttatja a hallgatókat ($p < 0,001$, $\text{Eta}^2 = 0,031$), addig a befogadó alterek jellemzően a strukturális mobilitáshoz szükséges „bridging” tőkét közvetítenek ($p < 0,001$, $\text{Eta}^2 = 0,034$).

Az elemzés során klaszterelemzéssel azonosítottam a roma egyetemisták körében legjellemzőbb kapcsolathálózat típusokat a kibocsátó, sorstárs, valamint befogadó alterek aránya alapján, a strukturális jellemzőket pedig a Visone program segítségével ábrázoltam (Lásd 3. ábra). A bezárkózó klasztert a sorstárs csoport, az egyensúlyozót a kibocsátó, a beépülőt pedig a befogadó kötések dominálják.

A bezárkózó klaszterbe tartozó kapcsolathálózatok több mint felét a sorstárs csoport uralja, harmadát pedig a befogadó alterek teszik ki. A legtöbb kapcsolódás a sorstárs csoporton belül található, amely az erős szakkollégiumi közösséghez való tartozást feltételezi. Amíg a befogadó és sorstárs csoportok között erős a kapcsolódás, addig a kibocsátó csoport kevésbé képezi integráns részét ezeknek a hálózatoknak. A bezárkózó klaszter tehát egy kis méretű, sűrűn kapcsolódó, zárt, ún. „closure” hálózat, amely teljes egészében a sorstárs kapcsolatokra, azaz a szakkollégiumi közösségre támaszkodik.

3. ábra A három klaszter a főbb csoportok strukturális jellemzői szerint

- Kibocsátó *körök mérete=csoport átlagos mérete*
- Sorstárs *szürke-fekete pontok=csoporton belüli átlagos sűrűség*
- Befogadó
- Egyéb *vonaltvastagság=csoportok közötti kötések átlagos erőssége*

(Visone)

Az egyensúlyozó kapcsolathálózatokban jelennek meg legerőteljesebben a kibocsátó kötések, az alterek harmada a befogadó, másik harmada a sorstárs csoportból kerül ki. A legtöbb kapcsolat a kibocsátó csoportba tartozó alterek között mérhető, ami az erős, stabil családi támogató rendszerre utal. Az egyes csoportok közötti kapcsolódások gyengék, lazák, amely a kapcsolathálózat önálló komponensekre való szétesését is maga után vonhatja. Az egyensúlyozó elnevezés tehát a három, nagyjából egyenlő méretű csoport közötti balanszírozásra utal.

A beépülő klaszterbe tartozó hálózatokat a befogadó csoport dominálja, a kibocsátó csoport ebben a klaszterben a leginkább alulreprezentált. A befogadó csoport a legsűrűbben szövött, ami mögött egy stabil egyetemi közösség feltételezhető. Ebben az esetben is a befogadó és sorstárs csoportok között mérhető a legtöbb kötés, a kibocsátó és egyéb ismerősök pedig nagyon lazán kapcsolódnak a domináns csoportokhoz. A klaszter elnevezése a kiterjedt, nyitott kapcsolathálózatra utal, amelyben a befogadó, illetve az egyetemi kötések felülreprezentáltak jelennek meg. Ezeknek a hallgatóknak a kapcsolathálózata egyértelműen arra utal, hogy beágyazódtak az egyetemi közösségbe.

Az elemzés következő lépése azt vizsgálta, hogy melyik beilleszkedési mintázat tekinthető sikeresnek, illetve, hogy az egyes kapcsolathálózati típusok mutatnak-e összefüggést a hallgatók szociodemográfiai háttérével, párkapcsolatával.

Az érzelmi támogatást nyújtó „bonding” típusú erőforrások tekintetében nem található különbség az egyes klaszterek között, a strukturális mobilitáshoz szükséges „bridging” erőforrások, azaz magas státuszú alterek ($p=0,034$, $Eta^2=0,108$) és „institutional agent”-ek számát ($p=0,005$, $Eta^2=0,076$) illetően azonban az egyensúlyozó klaszter a legszegényebb, a beépülő klaszter pedig leggazdagabb. A beilleszkedésértéke a beépülő klaszter esetében volt a legmagasabb, a bezárkózó klaszterben pedig a legalacsonyabb ($p=0,009$, $Eta^2=0,092$). Az egyensúlyozó klaszterbe került roma hallgatók önértékelése szignifikánsan alacsonyabb a másik két klaszter szakkollégistáihoz képest (24 vs. 27, $p=0,097$, $Eta^2=0,046$), és egészségi állapotukat is rosszabbnak ítélték meg a többi hallgatóhoz képest (3,2 vs. 3,7, $p=0,040$, $Eta^2=0,053$). Ugyan statisztikailag nem igazolható, az egyensúlyozó klaszterbe tartozó cigány szakkollégisták szintúgy kedvezőtlenebb eredményt értek el szubjektív jóllét többi indikátorán.

A hallgatók szociodemográfiai jellemzőit (nem, kor, településtípus, évfolyam, szak), családi hátterét (szülők iskolai végzettsége, etnikuma, háztartásnagyság) illetően nem találtam szignifikáns különbséget a klasztertagságot illetően, annál erősebb meghatározó tényezőnek bizonyultak a párkapcsolatok ($p=0,035$, $Phi=0,412$). A sorstárs partnerrel rendelkező hallgatók a bezárkózó, a befogadó partnerrel bírók a beépülő, az alacsony iskolai végzettségű kibocsátó, illetve egyéb párkapcsolattal rendelkező szakkollégisták pedig az egyensúlyozó klaszterben felülreprezentáltak.

Következtetések

A hátrányos helyzetű, valamely etnikumhoz tartozó hallgatókkal kapcsolatos korábbi kutatási eredmények alapján az értekezésben hat hipotézist teszteltem.

H1. Az elemzés igazolta, hogy amíg a kibocsátó csoportba tartozó alterek inkább „bonding”, addig a befogadó ismerősök inkább „bridging” tőkét biztosítanak a hallgatók számára (Coleman 1988, Antrop-González, Vélez és Garrett 2003, Antonio 2004, Locks és mtsai 2008, Nunez 2009). A kibocsátó csoport érzelmi erőforrás indexe volt átlagosan a legmagasabb, ezeket az altereket érzik magukhoz legközelebb a roma egyetemisták, velük tudják megosztani legfontosabb, legszemélyesebb dolgaikat. Ezeket a „bonding” erőforrásokat azonban személyesen kevésbé tudják elérni, lévén, hogy a kibocsátó csoport legnagyobb része a családi, rokonsági kapcsolatokból verbuválódik. A strukturális erőforrások vizsgálata alátámasztotta, hogy a hallgatók legnagyobb arányban a befogadó csoporton keresztül találkoznak magas foglalkozási státuszú alterekkel, valamint „institutional agent”-ekkel. A szakkollégisták számára elsősorban tehát a befogadó alterek biztosítják a „bridging” jellegű

társadalmi tőkét, mintegy hidat képezve az értelmiségi réteg felé, amely a mobilitási folyamat célja. (Lukács J. és Dávid 2018)

H2. Az elemzés során az a feltevés is igazolódott, hogy a szakkollégisták kapcsolathálózatának mérete, és a vizsgált hét alatt folytatott interakciók szignifikánsan összefüggnek az „institutional agent”-ek kapcsolathálózatbeli számával. A kiterjedtebb kapcsolathálózat tehát több diplomás családtagot, mentort és tanárt feltételez a roma hallgatók kapcsolathálózatában, amely a strukturális erőforrások könnyebb elérhetőségét így a sikeres mobilitás alapját adja (Stanton-Salazar 2001, 2004, 2010, Museus és Neville 2012, Bereményi és Carrasco 2017).

H3. Feltételezésem, miszerint azok a roma hallgatók, akik kiterjedt, nyitott, „brokerage” hálózattal rendelkeznek, amelyben a kibocsátó és a befogadó csoportok egyaránt megjelennek, kedvezőbb szubjektív jólléttel bírnak, az önértékelés és a szubjektív egészségi állapot vonatkozásában szignifikáns módon igazolódott. A beilleszkedésérzet szintén szignifikánsan erősebb volt, a legtöbb egyetemi kötetést ez a típusú kapcsolathálózat biztosítja a hallgatók számára (Hurtado és Carter 1997, Strayhorn 2010). Ezek az eredmények összhangban állnak azokkal a kutatásokkal, amelyek szerint a hátrányos helyzetű, valamely etnikumhoz tartozó egyetemisták esetében a kiterjedt, nyitott, heterogén kötéseket, „bonding” és „bridging” erőforrásokat egyaránt kínáló kapcsolathálózat pozitív megküzdési stratégiákat hív elő (Erickson 2003, Brandes és mtsai 2008, Zou 2009, Rios-Aguilar és Deil-Amen 2012, Poortinga 2012, Bereményi és Carrasco 2017).

Szintén kedvezőbb volt a szubjektív jólléte azoknak a roma szakkollégistáknak, akik a bezárkózó klaszterbe kerültek, azaz zárt, „closure” jellegű kapcsolathálózatukban a sorstárs csoport dominált. A szakkollégiumi közösség jelentős stabilitást tud hozni a kibocsátó és a befogadó közeg között egyensúlyozó hallgatók számára az erős, támogató kapcsolatokon keresztül (Fischer 1982, Hurtado és Carter 1997, Antrop-González, Vélez és Garrett 2003, Zou 2009, Bereményi és Carrasco 2017). Hangsúlyos eredmény azonban, hogy a beilleszkedésérzet szignifikánsan gyengébb volt azoknak a hallgatóknak az esetében, akik zárt, „closure” típusú hálózattal bírnak, a szakkollégiumi közösségbe való „bezárkózás” tehát gyengítheti is az egyetemi kapcsolódásokat (Hurtado és Carter 1997, Strayhorn 2010).

Ezzel együtt az eredmények rávilágítottak arra, hogy az egyensúlyozó klaszterbe tartozó hallgatók, akik hálózatát a kibocsátó csoport dominálja, de próbálnak balanszírozni a sorstárs és befogadó csoportok között is, a kapcsolathálózatnak az önálló komponensekre való szétesését kockáztatják. Ezeknek a szakkollégistáknak a vizsgált indikátorok alapján rosszabb volt a szubjektív jólléte. A mindhárom csoporthoz való egyidejű alkalmazkodás, a különböző

normáknak való megfelelés komoly mentális költségekkel járhat (Goode 1960, Thoits 1983, Linville 1987, Coleman 1990, Zou 2009).

H4. A korábbi kutatási tapasztalatok alapján azt feltételeztem, hogy a cigány származású nők hátrányosabb, kedvezőtlenebb kapcsolathálózati mutatókkal rendelkeznek a másik nemhez mérten (Forray és Hegedűs 2003, García és mtsai 2009, Óhidy 2013, Brüggemann, 2014, Durst, Fejes és Nyíró 2014, Kóczé 2010, Hinton-Smith, Danvers és Jovanovic 2017). Az eredmények nem igazolták az interszekcionalitást a KRSZH hallgatóinak mintáján, mi több, a felsőoktatásban tanuló roma férfiak kisebb kapcsolathálózattal bírnak és kevesebb interakciót is folytatnak a nőkhöz viszonyítva.

Bizonyítást nyert ugyanakkor, hogy a cigány szakkollégisták szüleinek – leginkább az édesanyák – iskolai végzettsége meghatározó a kapcsolathálózati változók szempontjából (Grommo 2014). Az elsőgenerációs roma értelmiségi hallgatók kisebb kapcsolathálózattal rendelkeznek, és kevesebb interakciót folytatnak, hálózatukban felülreprezentáltan jelennek meg a kibocsátó kötések, a magas státuszú altereken keresztül elérhető „bridging” tőke ezzel szemben kevésbé elérhető számukra, szignifikánsan kevesebb „institutional agent” szerepel a hálózatukban. A szociodemográfiai szempontból hátrányosabb családi közeg tehát egyértelműen leképeződik a roma hallgatók társadalmi tőkéjén (Stanton-Salazar és Dornbusch 1995, Stanton-Salazar 2001, 2004, 2010, Ream és Stanton-Salazar 2007, Grommo 2014).

H5. A roma szakkollégisták párkapcsolatának etnikuma és iskolai végzettsége lényegi tényezőnek bizonyult a hallgatók kapcsolathálózatának összetételét, így az elérhető erőforrásokat illetően. A cigány egyetemisták partnerének szociodemográfiai háttere tehát az eredmények alapján az egyik legfontosabb tényező a társadalmi beilleszkedés kapcsolathálózati megközelítésében (Kalmijn 1998, Rodríguez-García 2006, Miguel Luken és mtsai 2015, Dávid, Huszti és Lukács 2016, Lukács J. és Dávid 2018). Megjegyzendő azonban, hogy az értekezés keresztmetszeti elemzése alapján nem meghatározható a partner szociodemográfiai háttere, valamint a kapcsolathálózati jellemzők közötti összefüggések iránya. Az együttjárás alaposabb elemzése longitudinális analízis szükséges, erre azonban a kapcsolathálózati adatbázis jelenleg nem ad lehetőséget. Várakozásaimmal ellentétben a hallgatók neme nem tűnik meghatározónak a párkapcsolati és kapcsolathálózati jellemzők összefüggésében.

H6. Feltételeztem, hogy az egyéni kapcsolathálózatok dinamikájára a hálózat méretének növekedése, és a befogadó, valamint a sorstárs csoportok arányának növekedése lesz jellemző, azonban az adatbázis alacsony elemszáma miatt a statisztikai alapú longitudinális elemzés nem volt lehetséges. A rendelkezésre álló esetek alapján a kapcsolathálózatok mérete csökkenést mutat a második, harmadik, illetve negyedik adatfelvételre, a kibocsátó csoport arányának

növekedésével. A sorstárs, valamint befogadó csoportok kapcsolathálózati aránya nem lineáris módon változott az adatfelvételek során. Mind a kapcsolathálózat kiterjedtségét, mind összetételét illetően magas volt a szórás, az alacsony esetszám miatt nem vonhatóak le egyértelmű következtetések, a hipotézis tehát az adatbázis alapján nem igazolható, sem nem cáfolható.

Hangsúlyozandó, hogy a szakkollégiumok protektív tényezőként hatnak a cigány egyetemisták lemorzsolódásával szemben. A mobilitási folyamatban a szakkollégiumok közösséget teremtenek a szociális vákuumba került cigány hallgatók köré, amely képes stabilizálni a kapcsolathálózatot (Coleman 1988, Sedlacek 1987, Tinto 1998, Cerna, Pérez és Sáenz 2009). A szakkollégiumok az érzelmi erőforrások biztosításán túl fontos strukturális erőforrásokkal kapcsolják össze a hallgatókat a mentorokon, tutorokon keresztül, a közvetített „bridging” erőforrásokkal hosszútávon pedig elősegítik a munkaerő-piaci boldogulásukat, és sikeres társadalmi beilleszkedésüket.

Saját publikációk jegyzéke

Disszertációhoz kapcsolódó közlemények

Dávid B, Szabó T, **Lukács J. Á.** Személyes kapcsolatok: a sikeres társadalmi beilleszkedés lehetséges erőforrásai a keresztény roma szakkollégisták körében. Részletek a 2011-2016 között készült utánkövetés vizsgálat eredményeiből. In: Antal I. (szerk.), A roma kisebbség integrációja Magyarországon. Hanns Seidel Alapítvány, Budaörs, 2018: 130–147.

Lukács J. Á., Dávid B. (2018) Roma Undergraduates’ Personal Network in the Process of College Transition. A Social Capital Approach. Res. High. Educ., 57(1): 1–19.

Dávid B, **Lukács Á.**, Huszti É, Barna I. Kapcsolati napló – pluszok és mínuszok: Új módszer az egocentrikus kapcsolathálózat kutatásában. In: Kovách I. (szerk.), Társadalmi integráció: Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezete a magyar társadalomban. MTA, Belvedere, Budapest, 2017: 331–358.

Dávid B, Huszti É, **Lukács Á.** A társas kapcsolatok jelentősége a társadalmi integrációban. In: Kósa Zs. (szerk.), Helyzetkép a magyarországi romákról Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2016: 67–86.

- Dávid B, Barna I, Huszti É, **Lukács Á.** Contact Diary: Survey Tool Guide to Explore Egocentric Networks and Social Integration in Hungary. In: Zhaoke, B. (szerk.), Beyond the Transition: Social Change in China and Central-Eastern Europe. Social Science Academic Press, Peking, 2016b: 212–227.
- Lukács Á,** Feith HJ. (2016) Betegjogok etnikai metszetben. Orv. Hetil., 157(18): 712–717.
- Lukács Á.** (2015) Naplózott kapcsolataink: Recenzió Huszti Éva Megismer-hetem c. könyvéről. Párbeszéd Szociális Munka Folyóirat, 2(3)
- Lukács Á.** Roma diplomások kiemelkedésének útjai. In: Gereben F, Lukács Á. (szerk.), Fogom a kezét, és együtt emelkedünk: Tanulmányok és interjúk a roma integrációról. JTMR Faludi Ferenc Akadémia, Budapest, 2013a: 77–104.
- Lukács Á.** „Most rajtunk a világ szeme, mi most mindent jobbá tehetünk”: Szemelvények a Jezsuita Roma Szakkollégium hallgatóival folytatott beszélgetésekből. In: Gereben F, Lukács Á. (szerk.), Fogom a kezét, és együtt emelkedünk: Tanulmányok és interjúk a roma integrációról. JTMR Faludi Ferenc Akadémia, Budapest, 2013b: 257–276.
- Lukács Á.** (2011) Roma értelmiségiek identitása. Valóság: Társadalomtudományi Közlöny, 54(10): 79–95.

A disszertáció témájától független közlemények

- Feith HJ, Lehotsky Á, **Lukács Á,** Gradvohl E, Füzi R, Mészárosné Darvay S, Bihariné Krekó I, Karacs Zs, Soósné Kiss Zs, Falus A. (2018) Methodological approach to follow the effectiveness of a hand hygiene peer education training programme at Hungarian schools. Developments in Health Sciences, 1(2), 39–44.
- Feith HJ, Lehotsky Á, Füzi AR, **Lukács Á,** Csima Z, Gradvohl E, Mészárosné Darvay S, Bihariné Krekó I, Zombori J, Falus A. (2018) Egy iskolai kézhigiénes egészségnevelési program hatásvizsgálatának tanulságai – az első pilot eredmények. IME, 17(2): 18–23.
- Feith HJ, **Lukács J. Á,** Gradvohl E, Füzi R, Mészárosné Darvay S, Bihariné Krekó I, Falus A. (2018) Health Education – Responsibility – Changing Attitude. A new Pedagogical and Methodological Concept of Peer Education... Acta Univ. Sapientiae, Social Analysis, 8(2018): 55–74.

- Kolosai N, Darvay S, Füzi AR, **Lukács J. Á.**, Gradvohl E, Soósné Kiss Zs, Bihariné Krekó I, Zombori J, Nagyné Horváth E, Fritúz G, Falus A, Lehotsky Á, Feith HJ. (2018) A kortársoktatás elméleti és gyakorlati aspektusai – A TANTUdSZ program tapasztalatai. Új Pedagógiai Szemle, 68(7-8.): 20–50.
- Lehotsky Á, Falus A, **Lukács Á.**, Füzi AR, Gradvohl E, Mészárosné Darvay S, Bihariné Krekó I, Berta K, Deák A, Feith HJ. (2018) Kortárs egészségfejlesztési programok közvetlen hatása alsó tagozatos gyermekek kézhigiénés tudására és megfelelő kézmosási technikájára. Orv. Hetil., 159(12): 485–490.
- Lukács J. Á.**, Mészárosné Darvay S, Soósné Kiss Zs, Füzi R, Bihariné Krekó I, Gradvohl E, Kolosai N, Falus A, Feith HJ. (2018) Kortárs egészségfejlesztési programok gyermekek és fiatalok körében a hazai és a nemzetközi szakirodalom tükrében – Szisztematikus áttekintés. Egészségfejlesztés, 59(1): 6–24.
- Tésenyi T, **Lukács Á.**, Járay M, Lukács G. (2017) Kapcsolathálózati kutatás magyarországi kórházi lelkipozítók körében. Embertárs, 2017(1): 5–22.
- Bálint M, Gáspár J, Göncz B, Susánszky P, Szanyi-F E, **Lukács Á.**, Susánszky P. (szerk.) Fiatalok közösségben: Elméletek, gyakorlatok. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., Budapest, 2015. 117 p.
- Lukács Á.** (2014) Rashajok, papok, szerzetesek: Istenes emberek a cigányok között. Vigilia, 79(11): 879–880.
- Gereben F, **Lukács Á.** (szerk.) Fogom a kezét, és együtt emelkedünk: Tanulmányok és interjúk a roma integrációról. JTMR Faludi Ferenc Akadémia, Budapest, 2013. 352 p.
- Lukács Á.** A tuzséri Kegyelem cigány baptista gyülekezet példája. In: Gereben F, Lukács Á. (szerk.), Fogom a kezét, és együtt emelkedünk: Tanulmányok és interjúk a roma integrációról. JTMR Faludi Ferenc Akadémia, Budapest, 2013: 155–165.
- Lukács Á.** (2011) Mit értékelnek a magyarok? Valóság, 54(7): 102–105.